



פרלמנט | גליון 83

הפילוסופיה של הפרטיות

27 בינואר 2019 | מאת: יובל גולדפוס

"חדירה לפרטיות", "פגיעה בפרטיות", "הגנה על הפרטיות", "הפרטיות מתה" - ביטויים אלה ואחרים נשמעים תכופות בשיח הציבורי בימינו; אבל מהי בעצם פרטיות? מה משמעות המושג? מדוע היא מעסיקה אותנו? האם היא חשובה לנו בכלל? להלן ננסה לעמוד על התשובות הפילוסופיות שניתנו לשאלות אלה.



shutterstock



ניווט מהיר בדף

מהי פרטיות?

מתחילת המאה שעברה הועלו כמה הצעות להגדרת הפרטיות במגוון של כיוונים והקשרים: שליטה, גישה, כבוד, אינטימיות, אישיות ועוד. אחת התפיסות הנפוצות ביותר בהקשר זה היא זו של "פרטיות כשליטה" (privacy as control). אלן ווסטין (Westin) ניסח תפיסה זו באומרו כי פרטיות היא "טענתם של יחידים, קבוצות או מוסדות להגדיר לעצמם מתי, כיצד ובאיזו מידה יועבר מידע עליהם לאחרים".¹ על פי תפיסה זו, פרטיות היא שליטה של אדם במידע עליו, כלומר שליטה באופן ובמידה שבה המידע עליו מועבר לגורמים אחרים.

תפיסה אחרת של פרטיות היא זו של "פרטיות כגישה" (privacy as access), שאותה ניסחה לראשונה רות גביון. על פי גביון, תפיסת הפרטיות כשליטה איננה מספקת ואיננה המדד הנכון לבחינת מידת פרטיותו של אדם. לדידה, "העניין שלנו בפרטיות [...] קשור לדאגה שלנו בנוגע למידת נגישותנו לאחרים: המידה בה אנו נודעים לאחרים, המידה בה לאחרים ישנה גישה פיזית אלינו, והמידה בה אנו מהווים מושא לתשומת הלב של אחרים".² כלומר, על פי תפיסה זו פרטיות נוגעת לחדירה פיזית למידע ולשבירת האנונימיות של אדם.³

נוסף על הפרטיות כשליטה והפרטיות כגישה, הועלו גם הצעות נוספות. אחת מהן קושרת בינה ובין כבודו של האדם (privacy as dignity). על פי תפיסה זו פרטיות אינה חשובה לנו מפני שאנו חשים צורך בשליטה או צורך להגביל את הגישה של אחרים אלינו, אלא מכיוון שהיא נוגעת לדבר מה יסודי יותר. אדוארד בלוסטיין (Bloustein) טען כי עלינו להבין ש"חדירה לפרטיות היא עלבון לכבוד האדם [...] הפגיעה היא באינדיבידואליות שלנו, בכבודנו כאינדיבידואלים".⁴

אחרים, כמו צ'רלס פריד (Fried) ורוברט גרסטיין (Gerstein), הדגישו אלמנט אחר - השלכותיה של הפרטיות על יכולתנו ליצור אינטימיות (privacy as intimacy).⁵ מדגישה שפרטיות הכרחית לנו כדי ליצור ולקיים את קשרינו החברתיים. גם תומס נייג'ל הדגיש היבט זה וטען כי פרטיות נדרשת מצד אחד כדי לקיים את הזירה הציבורית ואת קשרינו הבין-אישיים, ומנגד כדי להגן על חיי היחיד מפני מבטו של הציבור.⁶

תפיסה נוספת קושרת בין פרטיות לאישיות (privacy as personhood) ומדגישה את תפקידה של פרטיות כתנאי הכרחי לקיום אישיותו של האדם, היינו תפיסתו העצמית. ג'פרי רימן מסביר כי רק מתוך זיקה זו נוצר גם הקשר בין פרטיות ובין אינטימיות.⁷

פרדוקס הפרטיות: האם היא באמת חשובה לנו?

על אף ההגדרות הרבות לפרטיות שהוצגו, לשאלה יסודית יותר כמעט שלא נדרשנו - מדוע שנייחס חשיבות לפרטיות? האם כל כך נורא אם נאבד את פרטיותנו? אם נתבונן סביבנו, נדמה שאנו מוכנים לוותר עליה באופן יומיומי כמעט, בייחוד כשאנחנו משתמשים בשירותים מקוונים וביישומונים (אפליקציות) שניתנים לנו על פי רוב בחינם. הרעיון שאנחנו יכולים לקבל שירותים כאלה ללא תשלום הפך כמעט מובן מאליו ובקלות אנו מוצאים יישומון לכל דבר ועניין אליו נידרש.

אבל בעולמנו דבר אינו ניתן בחינם. אם איננו משלמים על השירות שאנו מקבלים, אנו בעצמנו, או ליתר דיוק המידע עלינו, הוא המוצר שעבורו החברות מוכנות לתת לנו את השירות שאנו רוצים. במילים אחרות, המידע הפרטי שלנו הפך סחורה שמשקלה בזהב. זה בעצם המודל העסקי הרווח במרחב המקוון: נתינת שירות בחינם למשתמשים בתמורה לקבלה ולאיסוף של מידע עליהם, שבתורו נמכר לאחרים ומספק את ההכנסה לחברה שסיפקה את השירות למשתמש. ממה מתפרנס אותו מפתח תוכנה שיצר את היישומון החינמי שהתקנתם במכשירכם? הסיפוק מכך שמישהו התקין את התוכנה שהוא פיתח לא בדיוק עוזרת למפתח לקנות חלב במכולת.

התשובה הסבירה ביותר היא שאם תחזרו לרגע לתהליך ההתקנה של התוכנה, תיזכרו שאחד השלבים היה לחיצה על "אני מסכים/ה" (I Agree). לרובנו המוחלט הלחיצה על אישור תנאי השירות נהפכה לשלב אוטומטי שכמעט שאיננו מקדישים לו תשומת לב. ואולם לו היינו בוחנים את הכתוב, סביר מאוד להניח שהיינו מגלים כי היא מבקשת גישה למידע שנמצא במכשיר הסלולרי שלנו. מדוע למשל שיישומון של פנס יבקש גישה לאנשי הקשר שלנו? התשובה היא כי אם המתכנת לא הרוויח את כספו מהתוכנה שחילק לכם בחינם, כנראה הוא ירוויח כסף מזה שימכור מידע לצד שלישי. מכאן, אולי נכון יותר לומר שהמוצר שמוכר אותו מפתח אינו באמת הפנס עצמו, אלא אתם – משתמשי היישומון והמידע שאישרתם להעביר לידי.

"פרדוקס הפרטיות" המפורסם מתייחס בדיוק לעובדה זו: לכך שמצד אחד, אם נישאל על כך, רובנו נאמר שפרטיותנו חשובה לנו, אבל מצד שני אנו מוכנים לוותר עליה בקלות יחסית בשביל שירותים שערכם לא פעם מוטל בספק רב, או לכל הפחות שולי.

אחד הגורמים העיקריים למצב הקיים הוא העובדה שרובנו לא קוראים את ההסכמים שאנו מאשרים לפני השימוש ביישומונים ובשירותים. הסיבות לכך מגוונות – החל בשפה הטכנית והמשפטית שהסכמים אלה מנוסחים בה המקשה על ההבנה, וכלה באורכם של ההסכמים והתכיפות שאנו נתקלים בהם בחיי היומיום, היוצרים מצב שבו לאדם הסביר פשוט אין די זמן לקרוא ולהבין אותם. בהקשר זה חוקרים מאוניברסיטת קרנגי מלון בארצות הברית חישבו כי בממוצע, לו היה עלינו לקרוא את כל הסכמי הפרטיות של האתרים שאנו משמשים בהם, היינו מקדישים לעניין 27 ימי עבודה מלאים (של 9 שעות בכל יום) בכל שנה ושנה.⁸

האם אין אנו צריכים ללמוד מכך שכשאנשים אומרים שפרטיותם חשובה להם מדובר באמירה מהשפה ולחוץ? ואיך כל זה קשור לפילוסופיה של הפרטיות דווקא? התשובה טמונה לדעתי באופן שבו אנו מבינים את מהותה של הפרטיות ואת הסיבה שבשלה מוטב שתהיה חשובה לנו.

נחזור לרגע לעניין ההסכמים שאנו נוהגים לאשר ובכך לוותר על פרטיותנו ברשת. גורדון הול טוען כי פרקטיקה נפוצה זו של "הסכמה מדעת" (informed consent) – כלומר הסכמתנו לתנאי השימוש – נועדה לעצב את תפיסתנו בדבר מהותו של מידע פרטי.⁹ העובדה שאנו נדרשים לאשר מעקב אחרינו והעברה של מידע פרטי בתמורה לקבלת שירות מסוים מביאה אותנו לראות במידע הפרטי שלנו טובין, סוג של סחורה. כלומר, מעצם העובדה שההתקשרות בינינו ובין היישומנים והאתרים מנוסחת בצורה של שירות המסופק בתמורה לטובין מסוימים, שבהם ניתן, ואולי אף רצוי לנו, לסחור, גורמת לנו לראות במידע שלנו דבר מה חיצוני לנו, קניין.

אך האם זו בעיה? האם אין זה באמת המצב – שהמידע הפרטי חיצוני לנו ושקול לקניין? אני מבקש לטעון שקבלה של טענה זו היא טעות חמורה. ההסבר לכך טמון לא רק במענה לשאלה מהי פרטיות, אלא יותר מכך בהסבר מדוע פרטיות חשובה לנו.

פרטיות והעצמי

כדי להבין מדוע פרטיות חשובה לנו, עלינו לבחון שאלה בסיסית ביותר – מי בעצם "אנחנו"? או ליתר דיוק, מיהו ה"עצמי" שאליו אנו מייחסים את המידע הפרטי ואת היכולת לסחור בו? שאלת העצמי היא כמובן שאלה עצומה כשהיא לעצמה. מפאת קוצר המקום אבקש להצביע בקווים כלליים מאוד על שתי גישות עיקריות להבנת העצמי והקשר שלו אל העולם.

הגישה האחת, שהמייצג הבולט שלה הוא רנה דקארט, רואה בעצמי ישות שיכולה להבין את עצמה בנפרד מהעולם. לפי תפיסה זו, אם נשאל את עצמנו מי אנחנו, נוכל למצוא את התשובה על ידי התבוננות בתודעה שלנו לבדה, ורק לאחר מכן נצא ונפגוש את העולם.

לעומת זאת גישה אחרת – שהתפתחה במידה ניכרת במאות ה-19 וה-20 ושאותה אני מבקש לאמץ – גורסת כי האדם אינו מורכב מתודעה שמבינה את עצמה ורק לאחר מכן יוצאת ופוגשת בעולם. על פי גישה זו האדם הוא ייצור שנתון בגוף, בחברה, בזמן ובמקום ספציפיים, שאינם ניתנים להפרדה ממנו עצמו. כלומר, אנו יצורים שנתונים תמיד בתוך הקשר כלשהו – פיזי, חברתי, היסטורי, פוליטי – ותמיד מבינים את עצמנו מתוך הקשר זה. מכיוון שכך, איננו נפרדים מהסביבה, מהעולם הסובב אותנו, אלא נולדים לתוכו ומכוננים מתוך אינטראקציה דינמית ומשתנה זו.

את הנטייה לראות במידע פרטי קניין, דבר מה שנפרד מאיתנו, אפשר לקשור לתפיסת העצמי כישות אינדיבידואליסטית, נפרדת מהעולם, כמו שהציג דקארט. מידע פרטי על אדם שתופס את עצמו באופן זה, אכן יראה כמעין בגד, שאפשר ללבוש ולפשוט כאוות נפשנו, וכן לסחור בו בעבור שירותים וטובין כאלה ואחרים. לעומת זאת, אם נכיר בכך שדמות אדם שכזה – עצמי ונפרד לחלוטין – היא אשליה בלבד, נבין באופן אחר – לטענתי מדויק יותר – את מהותו של המידע הפרטי שלנו. אם אנו יצורים שמתכוננים מתוך ההקשר שאנו נמצאים בו, שנוצרים בתהליך דינמי, מושפעים מהסביבה ומשפיעים עליה בחזרה וחוזר חלילה, הרי עצם המעבר של מידע פרטי עלינו לידי אחרים סופו שישפיע בחזרה עלינו, על העצמי. יוצא שהמידע הפרטי אינו דבר-מה חיצוני לנו, אינו קניינו, אלא חלק אינטגרלי ממי שאנחנו ומהאופן שבו אנו מבינים את עצמנו. נדייק אפוא יותר אם נראה במידע לא בגד, אלא כליה, ולכן **הדימוי הנכון למסחר במידע פרטי אינו סחר בטובין, אלא סחר באיברים**.

אם נאמץ תובנה זו, נבין ביתר בהירות מהי פרטיות ומדוע כה חשוב שנדאג להגן עליה – כיחידים וכחברה.

תגיות:

זכויות אדם, פרטיות, זכויות, התוכנית לדמוקרטיה בעידן המידע, המרכז לערכים ולמוסדות דמוקרטיים

לכל הנושאים